

Oana Niculescu¹

Academia Română

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, București

© <https://orcid.org/0009-0007-9128-2216>

OBSERVAȚII ASUPRA CONSOANELOR FRICATIVE ÎN POZIȚIE FINALĂ DE CUVÂNT ÎN SUBDIALECTUL MUNTENESC

Scopul acestui articol constă în analiza consoanelor fricative la finală de cuvânt în subdialectul muntenesc din perspectiva fenomenelor de coarticulație prezente la jonctura dintre cuvinte. Pe baza textelor dialectale analizate, au fost extrase 337 de ocurențe. Rezultatele studiului nostru indică faptul că: (1) per total, fricativele la finală de cuvânt sunt coarticate în proporție de 19%; (2) în funcție de locul de articulare, fricativele dentale prezintă ponderea cea mai mare de reducere (21,13%), în comparație cu fricativele labiodentale și palatale care înregistrează aceeași frecvență de modificare, anume 12,5% (fiecare); (3) în raport cu distincția surd – sonor, fricativele surde în poziție finală de cuvânt sunt menținute în 80,72% din totalul situațiilor identificate, în timp ce sonorizarea acestor foneme consonantice a fost identificată în 15,64% din cazuri, iar elidarea apare în numai 10 ocurențe (3,64%); fricativele sonore prezintă aceeași pondere de menținere precum perechile lor surde, fiind desonorizate în 11 situații (17,74%), elidarea fiind observată într-un singur caz; (4) în raport cu distincția consoană – grup consonantic, se observă faptul că grupurile consonantice se coarticulează mai mult decât consoanele (18% vs 29%); (5) în ceea ce privește diferențele de ordin sociolingvistic, bărbații prezintă o tendință mai pronunțată de a coarticula consoanele fricative în poziție finală de cuvânt în comparație cu femeile (22% vs 16%), în timp ce vorbitorii vârstnici înregistrează o pondere mai mare de reducere a acestor foneme consonantice față de vorbitorii adulți (23% vs 11%).

Cuvinte-cheie: consoane fricative, coarticulație, sandhi, subdialectul muntenesc, AFLR

¹ oeniculescu@yahoo.com

1. Introducere

Articolul nostru are ca obiectiv general analiza consoanelor fricative în poziție finală de cuvânt din perspectiva fenomenelor de coarticulație prezente în fonetica sintactică, mai exact, la jonctura externă, de cuvânt (cf. Chomsky & Halle, 1968). Menționăm faptul că acest studiu face parte dintr-o cercetare mai amplă privind reducerea consoanelor și a grupurilor consonantice la inițială și la finală de cuvânt în subdialectul muntenesc. În acest sens, materialul dialectal examinat provine din volumul „*Harta sonoră*” a graiurilor limbii române. Muntenia (volumul I)², lucrare realizată recent în cadrul Departamentului de Dialectologie și sociolingvistică al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”.

Studiul de față este organizat în 4 secțiuni. După precizările introductive, metoda de analiză este prezentată în cea de a doua secțiune. În următoarea parte a studiului sunt detaliate rezultatele analizei dialectale din perspectivă cantitativă și calitativă, în timp ce factorii care contribuie la variația fonetică a consoanelor fricative la finală de cuvânt sunt discutați în secțiunea finală. Articolul se încheie prin trasarea viitoarelor direcții de cercetare în raport cu modificarea obstruentelor în fonetica sintactică la nivelul diferitelor graiuri și subdialecte.

2. Metodologie

Analiza noastră este realizată pe baza textelor dialectale muntenesti adunate în volume de tip „hartă sonoră” (Marin & Tiugan, 2014; Marin et al., 2016; Marin et al., 2022), lucrări care se remarcă atât prin bogăția și diversitatea materialului lingvistic, cât și prin corelarea transcrierilor fonetico-fonologice și a formelor literarizate cu mostrele de grai care însoțesc cele trei volume, aceste înregistrări fiind accesibile fie pe DVD, fie online, ca resursă lingvistică disponibilă gratuit publicului larg. Transcrierea fonetică utilizată în aceste volume are la bază sistemul de transcriere al *Atlasului lingvistic român*. Ca urmare a particularităților graiurilor studiate, acestui model i s-au adus unele modificări (v., de exemplu, lista semnelor în Marin et al., 2022, p. 16–22). Important de menționat este și faptul că toate aceste texte dialectale provin din *Arhiva fonogramică a limbii române* (Șuteu, 1958), componentă emblematică a patrimoniului cultural român (Marin, 1996; Marin et al., 2023), existentă în actualul Institut de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”.

Primul volum din seria „hărților sonore” (Marin & Tiugan, 2014) reunește 16 texte reprezentative din toate dialectele și subdialectele românești de la nord și sud de Dunăre, în timp ce al doilea volum (Marin et al., 2016) adună texte dialectale de la comunitățile de români aflate în toate țările din jurul României.

² În studiul de față, titlul volumului este abreviat *HS-Munt1*.

Studiul nostru se bazează pe materialul dialectal aferent celui mai recent volum din această serie (Marin et al., 2022), care conține texte culese din 45 de localități reprezentative pentru subdialectul muntenesc (v. figura 1, Anexe)³. Din perspectivă teritorială, s-a avut în vedere o repartitie geografică uniformă, care acoperă, în mod egal, toată suprafața Munteniei. În ceea ce privește alegerea vorbitorilor, autoarele volumului au asigurat o selecție cât mai echilibrată, fiind acoperite diferite categorii de vorbitori, bărbați (53%) și femei (47%), adulți (35–45 de ani) și vârstnici (peste 65), având o vârstă medie de 60,5 ani, cu o deviație standard de 14,5 ani. În privința selectării textelor pentru volum s-a ținut cont de diverși factori, precum cursivitatea vorbirii (corelată cu o calitate ridicată a înregistrărilor audio), particularitățile lingvistice și diversitatea materialului dialectal din punct de vedere fonologic, lexical, morfologic, sintactic și prozodic.

În această primă etapă a analizei, studiem fenomenele de variație fonetică a consoanelor fricative la jonctura dintre cuvinte pornind de la transcrierile dialectale din *HS-Munt1*. Obiectivul nostru general este ca, în etapa finală, să interpretăm această variație în termeni acustici (de exemplu: durată, intensitate, frecvență fundamentală, vibrații glotale) prin intermediul programului Praat. Spre deosebire de cercetările dialectale precedente (v., de exemplu, Mărdărescu, 1975; Frățilă, 1976), care se axează exclusiv pe contextele de reducere a fonemelor consonantice, în analiza noastră propunem inventarierea și explorarea tuturor ocurențelor consoanelor fricative în poziție finală de cuvânt. Această alegere este motivată de diverși factori. În primul rând, extinderea analizei asigură realizarea și implementarea unui model statistic mult mai stabil și mult mai aprofundat. În al doilea rând, putem înregistra și interpreta ponderea situațiilor în care fricativele sunt menținute la finală de cuvânt în raport cu contextele în care vorbitorii

³ Textele dialectale cuprinse în volum, extrase integral din AFLR, se înscriu fie în categoria textelor tematice, fie în cea a textelor libere. Majoritatea textelor tematice vizează desfășurarea activităților specifice traiului rural, cum ar fi cultura grâului (Dițești, Grătia), a cânepii (Andreiașu de Jos, Vâlcelele), a fânului (Bordeasca Veche), cum se pune dughia (Vadu Sorești), via (Casa Veche) sau tutunul (Bărcănești). Alte etnotexte (cf. Neagoe, 1993) ilustrează modul de construire a casei (Picior de Munte, Nucet, Valea Ciorii), creșterea animalelor (Padina, Gliganu de Sus), prepararea mâncărurilor (Stăncuța, Dedulești, Tămădău Mare, Pietroșani). Totodată, pentru realizarea unor comparații la nivelul variației diatopice, au fost selectate texte referitoare la aceleași teme, cum ar fi obiceiurile de nuntă (Gemenea Brătulești, Comana, Vârtoapele de sus) sau de Anul Nou (Comănița, Uiești, Sohau), Caloianul (Cotu Lung, Grindu, Mănăstirea). Textele libere ilustrează diferite împrejurări din viața informatorilor (Lerești, Cotmeana, Trăisteni, Zămbreasca), activități de zi cu zi (Suhăia) sau povestiri ale unor întâmplări (Bătrâni, Fântânele, Mavrodin, Putineiu, Bucu ș.a.). Similar celor două volume anterioare, textele dialectale, redate atât în transcriere fonetică, reflectând astfel rostirea din grai, cât și într-o formă literarizată, reprezentată pe pagină „în oglindă”, sunt corelate cu materialul sonor, care poate fi consultat fie prin scanarea codului QR (v. coperta a IV-a a lucrării), fie prin descărcarea directă și gratuită a înregistrărilor de pe site-ul Institutului de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” (<https://lingv.ro/harta-sonora-a-graiurilor-limbii-romane-muntenia/>).

optează pentru reducerea acestor foneme consonantice, având astfel o imagine de ansamblu asupra variației fonetice la jonctura dintre cuvinte. Așadar, în studiul de față, am urmărit dinamica fenomenelor de menținere ((1) – (7)) vs coarticulație ((8) – (15)) a fricativelor în poziție finală de cuvânt.

Din materialul dialectal parcurs, reiese că, în fonetica sintactică, consoanele fricative prezintă modificări în ceea ce privește:

- sonoritatea – în sensul sonorizării⁴ consoanelor surde sub influența contextului fonologic următor ((8) – (10)), respectiv al desonorizării⁵ (afonizare, asurzire, semiasurzire) consoanelor sonore în funcție de contextul fonologic următor ((11) – (12)); în acest sens, au fost analizate atât asimilările totale (9), cât și cele parțiale (11);
- elidarea – în sensul căderii/suprimării fricativei la jonctura dintre cuvinte ((13) – (15)).

(1)	daj̣ kag/ kag/ praf̣ zis/ plămădésṭ	(Dedulești, Brăila)
(2)	șị buolnáv sárácu/ stan necúla/	(Bătrâni, Prahova)
(3)	iọ am traṣ ȷ̣ lup	(Cotmeana, Argeș)
(4)	cînḍ ȷ̣ s-a priņṣ ȷ̣a la hóră/	(Comana, Giurgiu)
(5)	plaḳȷ̣ẹ ḍe... ȷ̣oréz/ ṣ_să	(Stăncuța, Brăila)
(6)	puṇcă curmeziṣ/ la noi/ ṭẹ uȷ̣tăȷ̣ bine	(Vadu Sorești, Buzău)
(7)	noị ȷ̣ca stṛȷ̣șȷ̣/ da dăcă	(Comănița, Olt)
(8)	mărăc̣inȷ̣/ ziẓ_grăpă/	(Dițești, Prahiva)
(9)	aṃ _strâņẓ_banȷ̣//	(Nucet, Dâmbovița)
(10)	ṣ-arúņc̣ ȷ̣ _fărăȷ̣ _dóo	(Pietroșani, Teleorman)
(11)	ṇiște găȷ̣ ṣȷ̣-a pus pă	(Lerești, Argeș)
(12)	la ṃilc̣ȷ̣ȷ̣/ ṣ-o spalám	(Andreiașu de Jos, Vrancea)
(13)	ṣ-a strâņ _ṣȷ̣ ṣoăcră-meȷ̣	(Comana, Giurgiu)
(14)	m-aṇ _ḍȷ̣ _la tāmȷ̣ȷ̣t	(Suhaiia, Teleorman)
(15)	p̣éteçilẹ-a maị rāmáȷ̣/ ȷ̣ẹ _periculóṣȷ̣/	(Trăisteni, Prahova)

Aceste fenomene de coarticulație sunt studiate în raport cu contextul fonologic următor (v. tabelul 1, Anexe). În datele noastre, fricativele la finală de cuvânt sunt urmate de ocluzive surde (20,47%, N = 69), fricative surde (13,95%,

⁴ Fenomen care constă în dobândirea sonorității (i.e., prezența vibrațiilor glotale) de către sunetele care nu posedă această trăsătură prin procesul de asimilare (cf. DSL, 2005). În cazul nostru, vorbim despre o asimilare regresivă, unde sunetul supus schimbării (asimilat) este localizat înaintea sunetului modificador (asimilator), de exemplu /zis de/ – [ziz de].

⁵ Fenomen care constă în pierderea sonorității (i.e., suprimarea vibrațiilor glotale) de către sunetele care posedă această trăsătură prin procesul de asimilare (cf. DSL, 2005), de exemplu /orz kare/ – [ors kare].

N = 47), africcate surde (0,89%, N = 3), ocluzive sonore (11,57%, N = 39) și fricative sonore (3,56%, N = 12), respectiv nazale (4,15%, N = 14), lichide (6,53%, N = 22) și aproximante (6,23%, N = 21). Totodată, consoanele fricative la finală de cuvânt apar în proporție de 19,58% înaintea unei vocale (N = 66), iar în 13,06% din cazuri înaintea unei pauze⁶ (44 de ocurențe). Pentru a alinia rezultatele noastre cu cercetările privind *fortiția* și *leniția* consoanelor din limbile romanice (de Carvalho et al., 2008; Hualde et al., 2011; Hualde & Prieto, 2014; Bybee & Easterday, 2019), datele aparținând contextului fonologic au fost reclasificate. În acest sens, adoptând clasificările propuse în cercetări internaționale (cf. Hutin et al., 2020; Hutin et al., 2021), fricativele la finală de cuvânt în textele dialectale din *HS-Munt1* sunt urmate de: *obstruente surde* (de ex. ocluzive surde – /prins kalul/, fricative surde – /milkov ji/, africcate surde – /oraŋ ȝereȝa/) în proporție de 35% (N = 119), *obstruente sonore* (de ex. ocluzive sonore – /dus dupə/, fricative sonore – /spus voj/) 15% (N = 51), *sonorante* (de ex. nazale – /zis nimik/, lichide – /kurmezij la/, aproximante – /pref jar/) 17% (N = 57), *vocale* 20% (N = 66), respectiv *pauze* 13% (N = 44).

Exemplele de mai sus ilustrează ceea ce analizăm în acest studiu, mai exact acele fenomene de reducere a consoanelor fricative în poziție finală de cuvânt condiționate de contextul fonologic următor. Prin urmare, analiza nu acoperă formele iotacizate din rădăcina unor verbe precum *a auzi*, *a rade*, *a vinde* ((16) – (18)), fenomen discutat, în detaliu, de Zamfir (1998) și, recent, de Floarea (2023), din perspectivă dialectală. De asemenea, nu au fost incluse în analiză fricativele rezultate în urma reducerii grupurilor consonantice în poziție finală de cuvânt, adesea asimilate regresiv în sonoritate ((19) – (21)), sau acele consoane fricative plasate la finală de cuvânt ca urmare a eliziunii unei vocale finale atone în contact cu vocala inițială a cuvântului următor ((22) – (24)). Toate aceste fenomene sunt studiate separat, fie în contextul reducerii consoanelor ocluzive la finală de cuvânt, fie, de exemplu, în contextul evitării hiatului extern⁷ în discursul oral.

⁶ Fenomen care presupune o întrerupere a fluxului vorbirii corelată, adesea, cu o coborâre a frecvenței fundamentale (i.e., conturul intonațional). În textele dialectale, pauza este semnalată fie printr-o bară oblică (dublă) la limita unei unități cu intonație (non)terminală, fie prin „...”, marcând o pauză perceptibilă realizată de informator în vorbire, sau „:”, semnalând limita unei unități intonaționale care precedă un dialog sau o enumerare. Întrucât analiza noastră a fost realizată pornind de la transcrierile fonetico-fonologice, o clasificare a pauzei în funcție de durată nu a fost efectuată. În schimb, viitoare cercetări acustice pe această temă vor utiliza clasificarea tripartită propusă de Campione & Véronis (2002).

⁷ Prin *hiat extern* înțelegem un grup de două vocale adiacente la jonctura dintre cuvinte (ex. /are inel/), spre deosebire de *hiatul intern* care apare în interiorul aceluiași cuvânt (ex. /leit/). Pentru un studiu monografic asupra hiatului în limba română, vezi Niculescu (2018).

(16) ș-a ^h ú ^z ve ^h í ⁿ u m ^h eu d ^h î ⁿ _ st ^h î ⁿ ga	(Cotmeana, Argeș)
(17) m- ^h o ^h -m ^h vă ^h tăt iel să raz p ^h iei	(Bătrâni, Prahova)
(18) dăcă nu ș-aș ^h tép ^h t să îl v ^h î ⁿ z”//	(Mavrodin, Teleorman)
(19) să... găs ^h ez _ min ^h că	(Putineiu, Giurgiu)
(20) când a foz _ la ū ^h rmă	(Comana, Giurgiu)
(21) tu ^h ată n ^h uă ^h ptă/ plăt ^h ej ^h _ b ^h ulzu	(Trăisteni, Prahova)
(22) n ^h o ^h stă ^h m la măs-ac ^h u	(Vârtoapele de Sus, Teleorman)
(23) să strî ^h ngă ^h -ntr-o cās-aș ^h	(Comănița, Olt)
(24) î ^h ndrepte ^h áz-așă... per ^h č ^h i...	(Valea Ciorii, Ialomița)

În continuare, prezentăm rezultatele studiului nostru privind tendința vorbitorilor de a menține sau de a coarticula consoanele fricative la finală de cuvânt în texte dialectale din Muntenia.

3. Rezultate

În urma parcurgerii materialului dialectal, au fost identificate 337 de ocurențe ale consoanelor fricative în poziție finală de cuvânt. În ceea ce privește factorii de ordin sociolingvistic, datele sunt distribuite echilibrat, cu 53% din ocurențe (N = 178) aparținând vorbitorilor de sex masculin, având o vârstă medie de 62,33 de ani (abatere standard de 16,37 ani), respectiv 47% dintre contextele analizate (N = 159) aparținând vorbitorilor de sex feminin, având o vârstă medie de 55,78 de ani (abatere standard de 13,3 ani). În următoarele secțiuni sunt ilustrate rezultatele obținute în termeni de frecvență a fonemelor consonantice la finală de cuvânt (secțiunea 3.1), respectiv pondere a contextelor de menținere vs coarticulație în funcție de locul de articulare a consoanelor fricative (secțiunile 3.2 – 3.4).

3.1. Date de ordin fonotactic

Această secțiune operează cu date de ordin cantitativ privind frecvența consoanelor fricative la finală de cuvânt din cadrul textelor dialectale cuprinse în volumul *HS-Munt1*. Metoda aceasta de analiză contribuie, în mod semnificativ, la descrierea limbii române în cadrul limbilor romanice, în special în contextul în care singurul studiu amplu asupra structurii fonologice a limbii române din punct de vedere fonotactic a fost realizat în urmă cu jumătate de secol, constituind teza de doctorat a cercetătoarei Alexandra Roceric-Alexandrescu (1968). Pentru adunarea datelor, autoarea a lucrat pe diferite eșantioane de limbă scrisă, mai exact texte beletristice, texte din presă și lucrări științifice (totalizând câte zece mii

de exemple), fiind adoptat, din perspectivă teoretică și metodologică, inventarul fonologic propus de Em. Vasiliu (1965). Noutatea analizei noastre constă în faptul că sunt descrise fapte de limbă vorbită, reprezentative pentru subdialectul muntenesc, venind astfel în completarea rezultatelor obținute anterior pentru limba română contemporană scrisă.

Dintre cele 337 de ocurențe înregistrate în corpus, consoanele formează 90% din totalul exemplurilor supuse analizei (N = 302), având următoarea frecvență absolută:

- /s/ 63,91% (N = 193, ex. /adus apə/),
- /ʃ/ 9,93% (N = 30, ex. /iʃ vede/),
- /z/ 8,94% (N = 27, ex. /vezⁱ la/),
- /ʃ/ 6,29% (N = 19, ex. /kaʃ in/),
- /z/ 5,63% (N = 17, ex. /gaz ji/),
- /v/ 2,65% (N = 8, ex. /grozav de/),
- /f/ 1,66% (N = 5, ex. /praf zis/),
- /ʒ/ 0,66% (N = 2, ex. /koʒⁱ de/),
- /ʒ/ 0,33% (N = 1, ex. /kuraʒ de/).

Observăm că fricativa dentală surdă este cea mai frecventă, având 193 de ocurențe, la polul opus plasându-se fricativa palatală sonoră, cu o singură ocurență la finală absolută de cuvânt. Fricativa glotală surdă /h/ nu apare în datele noastre. O altă observație ține de faptul că fricativele la finală absolută de cuvânt (în total, 80%, având 243 de ocurențe) sunt mult mai frecvente decât fricativele urmate de apendicele asilabic -i (în total, 20%, având 59 de ocurențe).

Grupurile consonantice care conțin o fricativă în poziție finală apar în 10% din totalul ocurențelor analizate (N = 35), mai precis:

- /ns/ 42,86% (N = 15, ex. /strins wo/),
- /rs/ 17,14% (N = 6, ex. /mers ku/),
- /nzⁱ/ 14,29% (N = 5, ex. /oglinzⁱ la/),
- /nʃ/ 8,57% (N = 3, ex. /inʃ ji/),
- /rf/ 5,71% (N = 2, ex. /virf #/).

Grupurile /rʃ/ (de ex. /arʃ vi/), /lv/ (de ex. /dizolv întro/), /ks/ (de ex. /fiks aʃa/) și /rz/ (de ex. /orz kə/) au o singură ocurență, având o frecvență de 2,86% fiecare. Din punctul de vedere al structurii acestor grupuri consonantice, trei tipare sunt frecvente, anume: nazală + *fricativă* 66% (N = 23), lichidă + *fricativă* 31% (N = 11), respectiv ocluzivă + *fricativă* 3% (N = 1). În total, grupurile biconsonantice la finală absolută de cuvânt apar în 74% dintre contextele analizate (N = 26), spre deosebire de grupurile biconsonantice la finală de cuvânt înaintea lui -i final asilabic care se regăsesc în 26% din cazuri (N = 9). Așadar, în datele noastre, am identificat exclusiv grupuri de două consoane, fie la finală absolută de cuvânt, fie înaintea lui -i final asilabic. Pe lângă aceste grupuri consonantice, așa cum observă

și Coteanu (1974), în limba română, în poziție finală de cuvânt, sunt posibile și secvențe de tipul: (1) grupuri de două consoane la finală absolută de cuvânt formate din lichidă laterală + *fricativă* (/lf, ls, lz, lj/), lichidă apicală + *fricativă* (/rv, rj, r3, rh/), nazală bilabială + *fricativă* (/mf, mz/), nazală dentală + *fricativă* (/nf, nz, n3/) sau ocluzivă bilabială + *fricativă* (/ps/), (2) grupuri de două consoane înainte de -i șoptit (/pʃ, kʃ, bz/), (3) grupuri triconsoanantice (/nks, ngv/), respectiv (4) grupuri de trei consoane înainte de -i șoptit /nkʃ/. Dintre grupurile nou identificate față de lucrarea menționată anterior amintim /nz/.

În funcție de locul de articulare, fricativele labiodentale sunt cele mai puțin frecvente, reprezentând 5% din cazuri (N = 16), fricativele dentale însumează 79% dintre contexte (N = 265), iar fricativele palatale formează 16% din numărul total de ocurențe (N = 56). În ceea ce privește opoziția surd – sonor, per total, fricativele surde apar mult mai frecvent la finală de cuvânt comparativ cu fricativele sonore. Mai exact, perechile surde formează 82% din totalul ocurențelor identificate, fiind prezente în 275 de situații, dintre care 247 sunt consoane (90%), iar 28 sunt grupuri consonantice (10%). Perechile sonore formează 18% din totalul ocurențelor analizate, fiind identificate în 62 de cazuri, dintre care 55 sunt consoane (89%), iar 7 sunt grupuri consonantice (11%).

Rezumând, în textele dialectale din *HS-Munt1*, cele mai frecvente fricative la finală de cuvânt (atât consoane, cât și grupuri consonantice) sunt dentale surde (72,64%, N = 215), urmate de palatale surde (17,91%, N = 53). Labiodentalele și dentalele sonore prezintă aceeași frecvență, de 3,04%, având fiecare 9 ocurențe. Fricativele labiodentale surde au o frecvență redusă (2,36%, N = 7), iar palatalele sonore apar în doar 3 situații, având cel mai mic număr de ocurențe din corpus, de 1,01%.

În studiul de fonostatistică a limbii române (scrise), Roceric-Alexandrescu (1968, p. 93) prezintă următoarea frecvență a fonemelor la finală de cuvânt:

a 14,2% – **ă** 14% – **b** 0,01% – **k** 1,39% – **d** 1,45% – **e** 28,18% – **g** 0,10% – **i** 9,97% – **j** 0,16% – **l** 7,46% – **m** 1,60% – **n** 1,77% – **o** 0,33% – **p** 0,07% – **r** 5,35% – **s** 1,23% – **ʃ** 0,20% – **t** 8% – **ʈ** 1,03% – **u** 2,50% – **v** 0,21% – **z** 0,19%

Se observă că vocalele reprezintă cele mai frecvente foneme în poziție finală de cuvânt din limba română, însumând aproximativ 70% din numărul total de ocurențe. În ceea ce privește clasa consoanelor, ocluziva dentală surdă are cea mai mare pondere, spre deosebire de ocluziva bilabială sonoră care prezintă cele mai puține ocurențe. Lichidele laterale sunt, de asemenea, printre cele mai frecvente segmente la finală de cuvânt. În studiul autoarei, fonemele /f, h, ɨ/ nu sunt înregistrate la finală de cuvânt. În continuare, comparând rezultatele noastre cu datele prezentate de Roceric-Alexandrescu (1968) în raport cu structura fonologică a limbii române din punct de vedere fonotactic, cantitativ,

observăm următoarea ierarhie a consoanelor fricative la finală de cuvânt pe baza frecvențelor absolute:

○ /s/ > /v/ > /ʃ/ > /z/ > /ʒ/ (Roceric-Alexandrescu, 1968)

○ /s/ > /ʃ/ > /v/ = /z/ > /f/ > /ʒ/ (*HS-Munt1*)

Similar în cele două ierarhii sunt punctele extreme de frecvență, mai exact fricativa dentală surdă, având numărul cel mai mare de ocurențe, respectiv fricativa palatală sonoră, cu cele mai puține ocurențe în ambele analize. Diferența de pondere dintre celelalte foneme din cadrul celor două studii poate fi explicată prin diverși factori. În primul rând, natura textelor examinate este diferită, o analiză punând accent pe discursul scris, din cadrul căruia sunt selectate numai cuvintele plurisilabice (Roceric-Alexandrescu, 1968, p. 24–26), în timp ce analiza noastră reflectă tipare de vorbire apropiate de discursul oral, fiind extrase toate lexemele, atât monosilabice, cât și plurisilabice. Mai precis, în textele dialectale analizate, cuvintele monosilabice au o frecvență mult mai ridicată, de 65% (219 situații), în comparație cu lexemele plurisilabice, care prezintă o pondere de 35% (118 situații)⁸. În al doilea rând, numărul total de ocurențe diferă în cele două studii, în sensul că analiza noastră este mult mai restrânsă, având un număr mult mai mic de contexte, lucru care poate influența ierarhia generală, mai ales în cazul în care diferențele de frecvență între fonemele consonantice discutate sunt relativ mici. Cu toate acestea, rezultatele preliminare ale analizei noastre reflectă, într-o anumită măsură, structura fonologică a limbii române vorbite, urmând ca, pe viitor, studiul fonotactic să fie extins la toate clasele consonantice, atât în poziție inițială, cât și în poziție finală de cuvânt.

3.2. Fricative labiodentale în poziție finală de cuvânt

Pe baza materialului dialectal analizat, observăm că fricativele labiodentale apar la finală de cuvânt în 16 contexte analizate, dintre care în 3 situații fac parte din grupuri consonantice (/rf, lv/). Menționăm că în niciun context fricativele nu apar înaintea lui -i final asilabic. În funcție de sonoritate, alofonele surde reprezintă 44% din totalul ocurențelor analizate (7 cazuri), iar perechile lor sonore formează 56% din ocurențe (9 cazuri). În ceea ce privește contextul fonologic, fricativele labiodentalele surde sunt urmate de obstruente sonore (3 cazuri, 43%), vocale (o ocurență, 14%) și pauze (3 ocurențe, 43%), în timp ce alofonele sonore sunt urmate de obstruente surde (2 cazuri, 22%), obstruente sonore (o ocurență, 11%), sonorante (3 cazuri, 33%) și vocale (3 cazuri, 33%).

În textele dialectale din *HS-Munt1*, fricativele labiodentale se mențin în proporție de 87,5% ((25) – (28)). Sonorizarea se produce într-un singur context (29), atunci când fricativa labiodentală surdă apare înaintea unei obstruente

⁸ De exemplu, fricativa labiodentală surdă, în 6 dintre cele 7 ocurențe înregistrate în corpusul nostru, apare la finala cuvintelor monosilabice.

sonore. În acest context, asimilarea regresivă este totală. Important de menționat este faptul că sonorizarea (parțială sau totală) nu se realizează atunci când la inițiala cuvântului următor este o vocală. Desonorizarea (parțială) apare, de asemenea, într-un singur context (12), anume înaintea unei obstruente surde, iar elidarea nu a fost identificată în niciun context.

(25)	iereă um_praf úte-átîta	(Putineiu, Giurgiu)
(26)	la vîrf// ast [r] ásta ereă	(Picior de Munte, Dâmbovița)
(27)	un noțrêț grozăv de	(Vadu Sorești, Buzău)
(28)	io Țo dizólv într-õ...	(Pietroșani, Teleorman)
(29)	brîza dă bȚordúv_dă_la néica stân	(Bătrâni, Prahova)

Rezumând, fricativele labiodentale în poziție finală de cuvânt au o pondere mică de reducere (12,5%). În ceea ce privește distincția consoană – grup consonantic, observăm că, în textele dialectale analizate, consoanele fricative din această serie sunt menținute în proporție de 84,62% și coarticulate în 15,38% din cazuri. În schimb, grupurile consonantice sunt mereu menținute.

3.3. Fricative dentale în poziție finală de cuvânt

În textele dialectale din *HS-Munt1*, fricativele dentale la finală de cuvânt apar în 265 de situații, dintre care 89% (N = 237) sunt consoane finale simple, iar 11% (N = 28) sunt grupuri consonantice care includ o fricativă dentală. Alofonele surde prezintă o frecvență mai ridicată (81%, N = 215) comparativ cu cea a perechilor sonore (19%, N = 50).

Fricativele dentale surde sunt urmate de obstruente surde în 37% din cazuri (79 de ocurențe), obstruente sonore 12% (25 de ocurențe), sonorante 18% (39 de ocurențe), vocale 24% (51 de ocurențe), respectiv pauze 10% (21 de cazuri). Aceste consoane se mențin, independent de contextul fonologic, în 170 de cazuri ((30) – (34)), reprezentând 79% din totalul situațiilor identificate. Sonorizarea se produce în 36 de situații (17%), atunci când inițiala cuvântului următor este o sonorantă (19 ocurențe) sau o obstruentă sonoră (17 ocurențe). Asimilarea regresivă în sonoritate nu se produce înaintea unei vocale. Sonorizarea poate fi parțială ((35) – (37)), fenomen identificat în 6 situații, sau totală (38), fenomen mult mai frecvent, fiind prezent în 30 de cazuri. Elidarea se realizează în 9 contexte ((13) – (15)), 7 aferente consoanelor fricative dentale surde, respectiv 2 ocurențe corespunzătoare grupului consonantic /ns/. Acest ultim fenomen de coarticulație se regăsește, în special, înaintea obstruentelor surde (6 situații), având o singură ocurență în contextul unei pauze sau atunci când inițiala cuvântului următor este o sonorantă.

Din punctul de vedere al contextului fonologic, fricativele dentale sonore sunt urmate de obstruente surde în 39% din cazuri (9 ocurențe), obstruente

sonore 13% (3 ocurențe), sonorante 18% (4 ocurențe), vocale 4% (un singur context), respectiv pauze 26% (6 cazuri). În cele mai multe cazuri, fricativele dentale sonore apar la finală de cuvânt înaintea apendicelui asilabic *-i* (64%, 32 de cazuri), prezența lor la finală absolută de cuvânt fiind identificată în numai 18 contexte, însumând 36% din totalul exemplurilor supuse analizei. Alofonele sonore prezintă o pondere similară de menținere (78%, $N = 39$) comparativ cu perechile lor surde. În schimb, rata de desonorizare este mai mare (10%, $N = 10$), în timp ce contextele de elidare sunt mai rare, fiind identificată o singură ocurență în acest sens (2%), înaintea unei pauze. Ce este interesant de menționat este faptul că textele dialectale muntenesti prezintă diverse trepte de desonorizare, fie parțială ((38) – (40)), fie totală, atât la nivelul consoanelor ((41) – (42)), cât și al grupurilor consonantice (43). Această asimilare regresivă de sonoritate apare frecvent atunci când la inițiala cuvântului următor este o obstruentă surdă (7 contexte), fiind identificată, totodată, și înaintea unei pauze (un context) sau a unei sonorante⁹ (asimilare parțială, 2 ocurențe).

(30)	ierá compús din dóuă	(Boișoara, Vâlcea)
(31)	m-an _ dus/ mai m-an	(Mavrodin, Teleorman)
(32)	am strîns ʋo	(Bătrâni, Prahova)
(33)	și așa procedéz pînă	(Pietroșani, Teleorman)
(34)	î _ ʋoglinz/ c-așă să zîcă	(Uiești, Giurgiu)
(35)	n-am _ mai [!] zîZ _ nimíc	(Cotmeana, Argeș)
(36)	m-an _ duZ _ la fîntînă	(Suhaia, Teleorman)
(37)	je fûărte gustʋóz _ la	(Stăncuța, Brăila)
(38)	izláz/ cîs _ sîntem	(Gliganu de Sus, Argeș)
(39)	nîște gaz/... ieu	(Lerești, Argeș)
(40)	pă islás _ la vîte	(Zâmbreasca, Teleorman)
(41)	pă îslás / să... păscă	(Zâmbreasca, Teleorman)
(42)	ves _ ce ie suP _ căcûl-acólo	(Comănița, Olt)
(43)	dă ʋors / că _ mai rămîngă	(Roseți, Călărași)

⁹ Deși contextul este atipic, situații similare au fost semnalate și în alte studii (Mărdărescu, 1975; Hutin, 2020). Natura graduală a acestui fenomen de coarticulație a fost recent descrisă din perspectivă acustică (Niculescu, 2023) pe un corpus oral de limbă română standard. Metoda de analiză, explicată într-un studiu precedent (Niculescu, 2022, p. 178–180), constă în utilizarea funcției *Voice report* din cadrul programului Praat pentru calcularea numărului de vibrații glotale ale alofonelor examinate în raport cu segmentările manuale efectuate pe înregistrările audio.

O altă particularitate întâlnită în textele dialectale muntenesti privește depalatalizarea fricativelor dentale la finală de cuvânt care se produce independent de contextul fonologic. Mai exact, această durificare a fost înregistrată înaintea unei obstruente surde (44) sau sonore (45), înaintea unei sonorante (46), vocale (47) sau pauze (48).

(44)	dę-acolęă țę-așăz crînta	(Dedulești, Brăila)
(45)	cîț _ să spărgă/ vez dă puneă ^m	(Comănița, Olt)
(46)	venęă-n _ ȝoglînz la rîț _ la rîț	(Uiești, Giurgiu)
(47)	ș-î băgă vărză/ vez acú...	(Vârtoapele de Sus, Teleorman)
(48)	șî să _ vez! n-áv[ε]a nēmíc	(Roseți, Călărași)

În concluzie, fricativele dentale în poziție finală de cuvânt se coarticulează în proporție de 21% (N = 56), pondere mai ridicată comparativ cu cea a perechilor labiodentale. În ceea ce privește distincția consoană – grup consonantic, remarcăm faptul că grupurile consonantice prezintă o frecvență de coarticulare mai mare, de 32%, față de consoanele fricative, cu o pondere de 20%. Menținerea fricativelor dentale în fonetica sintactică se produce în 79% din cazuri (N = 209), consoanele înregistrând, în acest context, o pondere de 80%, iar grupurile consonantice având o pondere de menținere de 68%. Per total, în raport cu fenomenele de reducere a fricativelor la finală de cuvânt, (de)sonorizarea se produce mult mai frecvent (46 de cazuri, 82%) decât elidarea consoanelor sau a grupurilor consonantice, fenomen înregistrat în numai 10 cazuri (18%).

3.4. Fricative palatale în poziție finală de cuvânt

Fricativele palatale la finală de cuvânt au fost identificate în 56 de situații în cadrul textelor dialectale muntenesti, dintre care doar 4 ocurențe aferente grupului consonantic /nʃ/. În funcție de sonoritate, similar fricativelor dentale, alofonele surde reprezintă 95% din cazuri (N = 53), în comparație cu perechile lor sonore, care apar numai în 3 situații (5%). În raport cu contextul fonologic, fricativele palatale surde sunt urmate de obstruente surde în 38% din cazuri (20 de ocurențe), obstruente sonore 21% (11 ocurențe), sonorante 13% (7 ocurențe), vocale 13% (7 ocurențe) și pauze 15% (8 ocurențe), în timp ce fricativele palatale sonore se regăsesc în două contexte înaintea consoanelor obstruente sonore, respectiv o singură ocurență reperată înaintea unei pauze. Fricativele palatale la finală absolută de cuvânt au o frecvență mult mai scăzută (20 de cazuri) în comparație cu palatalele urmate de -i final asilabic (36 de cazuri).

În textele dialectale analizate, fricativele palatale surde sunt menținute în 7 situații ((49) – (50)), spre deosebire de perechile lor sonore, care sunt întotdeauna menținute (51). Sonorizarea fricativelor surde a fost identificată în

6 cazuri ((52) – (55)), mai precis înaintea obstruentelor sonore (5 ocurențe) sau a sonorantelor (o singură ocurență), fiind în toate cazurile o asimilare regresivă totală. Elidarea consoanelor fricative palatale în poziție finală de cuvânt are loc într-un singur context, înaintea unei obstruente surde. Dispariția lui *-i* final asilabic a fost observată și la nivelul acestei serii consonantice ((56) – (58)). Considerăm că o analiză viitoare dedicată exclusiv acestui fenomen ar contribui la descrierea subdialectului muntenesc în raport cu celelalte arii dialectale.

(49)	cam tîrîș/ cam grăpîș/ mî-a fos ^t _caŋ _grēju	(Fântânele, Prahova)
(50)	și Țopt sîntem acúșî din toî	(Nămoloasa-Sat, Galați)
(51)	făcem din... cȚojî de oȚ	(Grindu, Ialomița)
(52)	la um _moj _dă [k] la moș petrăke	(Mănăstirea, Călărași)
(53)	iel îj _véde dă Țoj	(Gliganu de Sus, Argeș)
(54)	măsurá láptili/ îj _lúa Țómu láptili	(Gliganu de Sus, Argeș)
(55)	dòî _inî _băgá-ŋ _cȚôș	(Gratia, Teleorman)
(56)	acúșî/ am nepoțéî a ^{cus} / păî atúncă	(Nămoloasa-Sat, Galați)
(57)	și iărăș _tòrn/ și méstic	(Pietroșani, Teleorman)
(58)	dim _pátru inș trebuéă să stea	(Gratia, Teleorman)

4. Observații de sinteză și direcții viitoare de cercetare

Scopul acestei secțiuni este de a interpreta rezultatele prezentate anterior în raport cu dinamica fenomenelor de menținere vs coarticulație a fricativelor în poziție finală de cuvânt și de a prezenta, la final, viitoarele direcții de cercetare privind reducerea obstruentelor în poziție inițială și finală de cuvânt în dacoromână. Aceste fenomene de variație fonetică urmează a fi interpretate în funcție de: (1) tendința generală a vorbitorilor de a menține sau de a coarticula consoanele fricative la jonctura dintre cuvinte; (2) locul de articulare a fonemelor consonantice analizate, (3) sonoritatea fricativelor, (4) distincția consoană – grup consonantic, respectiv (5) factori sociolingvistici privind vârsta și sexul vorbitorilor anchețați.

Per total, consoanele fricative în poziție finală de cuvânt se mențin în 81% din cazuri (N = 272) și se coarticulează în proporție de 19% (N = 65). Este interesant de văzut dacă acest raport se modifică în funcție de modul de articulare a consoanelor și de poziția lor în cuvânt (inițială – finală), această direcție de cercetare urmând a fi explorată în viitoare studii.

În funcție de locul de articulare, ponderea dintre menținerea vs modificarea fonemelor consonantice la finală de cuvânt variază astfel:

- 87,5% (N = 14) vs 12,5% (N = 2) în cazul fricativelor labiodentale;
- 78,87% (N = 209) vs 21,13% (N = 56) în contextul fricativelor dentale;

○ 87,5% (N = 49) vs 12,5% (N = 7) în ceea ce privește fricativele palatale.

Remarcăm astfel că fricativele dentale prezintă ponderea cea mai ridicată de reducere la finală de cuvânt, în timp ce consoanele labiodentale și palatale prezintă același grad de reducere. Cu toate acestea, conform rezultatelor testului χ^2 , diferențele între modul de articulare și tendința de menținere/reducere a consoanelor nu sunt semnificative din punct de vedere statistic ($\chi^2(1) = 2.71$, $p = .1$, Cramér's $V = 0.09$).

Din materialul dialectal parcurs, în raport cu distincția surd – sonor, reiese faptul că fonemele consonantice surde au aceeași pondere de reducere precum perechile lor sonore. În continuare, interpretăm acest rezultat în funcție de contextul fonologic următor (v. figura 2 și figura 3, respectiv tabelul 2a, 2b și tabelul 3a, 3b din Anexe).

Fricativele surde în poziție finală de cuvânt (275 de situații) sunt menținute în proporție de 81% din cazuri (222 de ocurențe), comparativ cu ponderea celor simplificate, având o frecvență mult mai redusă, de 19% din numărul total de ocurențe, fenomenele de coarticulație fiind identificate în numai 53 de situații. Menținerea fricativelor surde se realizează independent de contextul fonologic, mai exact în 40,99% din cazuri înaintea unei obstruente surde (N = 91), 7,21% înaintea unei obstruente sonore (N = 16), 11,26% din contexte atunci când următorul cuvânt începe cu o sonorantă (N = 25), respectiv 26,58% înaintea unei vocale (N = 59). În 31 de cazuri, fricativele surde la finală de cuvânt sunt menținute înaintea unei pauze (13,96%). În ceea ce privește sonorizarea fricativelor surde (15,64%, 43 de cazuri), acest fenomen apare doar atunci când următorul cuvânt prezintă la inițială o obstruentă sonoră (53,49%, N = 23) sau o sonorantă (46,51%, N = 20). Observăm astfel că înaintea unei vocale nu se produce nicio asimilare regresivă în sonoritate. Căderea fricativelor surde la finală de cuvânt a fost identificată în numai 10 situații, în special înaintea unei obstruente surde (80%, N = 8). O singură ocurență a fost înregistrată în textele dialectale, mai precis atunci când următorul cuvânt începe cu o sonorantă (10%, N = 1) sau atunci când fricativa surdă apare înaintea unei pauze (10%, N = 1).

Fricativele sonore la finală de cuvânt (62 de ocurențe) se coarticulează în proporție de 19% (N = 12), în timp ce menținerea se realizează în 50 de cazuri, reprezentând 81% din totalul ocurențelor analizate. Similar cazurilor prezentate anterior, menținerea fricativelor surde apare în 24% din cazuri, atât înaintea obstruentelor surde sau sonore (12 ocurențe fiecare), cât și înaintea sonorantelor (18%, N = 9) sau vocalelor (14%, N = 7). În 10 situații (20% din cazuri), fricativele sonore se mențin înaintea unei pauze. Desonorizarea a fost identificată în 11 situații (17,74% din numărul total de ocurențe), dintre care 8 înaintea obstruentelor surde. Elidarea fricativelor sonore la finală de cuvânt se produce într-un singur context (1,61%), înaintea unei pauze.

În funcție de opoziția consoană – grup consonantic, datele noastre indică faptul că grupurile consonantice prezintă un grad mai mare de reducere comparativ cu consoanele, mai precis:

- 82% menținere (N = 247) vs 18% coarticulație (N = 55) în cazul consoanelor fricative (302 ocurențe);

- 71% menținere (N = 25) vs 29% coarticulație (N = 10) în cazul grupurilor consonantice (35 de ocurențe).

Conform rezultatelor testelor de corelație, această diferență nu este semnificativă din punct de vedere statistic $\chi^2 = 2.16$, $p = .141$, Cramér's $V = 0.08$).

În ceea ce privește diferențele de ordin sociolingvistic, observăm următoarele tendințe:

- bărbați – 78% menținere (N = 139) vs 22 % coarticulație (N = 39),

- femei – 84% menținere (N = 133) vs 16% coarticulație (N = 26),

- adulți – 86% menținere (N = 119) vs 14 coarticulație (N = 20),

- vârstnici – 77% menținere (N = 153) vs 23% coarticulație (N = 45).

Aceste rezultate indică faptul că, pe de o parte, bărbații prezintă o tendință mai pronunțată de reducere a fonemelor consonantice la finală de cuvânt comparativ cu femeile, iar, pe de altă parte, adulții sunt mai conservatori decât vârstnicii în raport cu ponderea de coarticulare a consoanelor fricative la jonctura dintre cuvinte. Cu toate acestea, rezultatele testelor de corelație nu indică nicio diferență semnificativă din punct de vedere statistic între vârsta $\chi^2(1) = 3.65$, $p = .056$, Cramér's $V = 0.1$) sau sexul vorbitorilor $\chi^2(1) = 1.67$, $p = .197$, Cramér's $V = 0.07$) și tendința de menținere/reducere a consoanelor fricative în poziție finală de cuvânt. Ce putem remarca în acest sens este doar faptul că valoarea p este mult mai apropiată de un prag semnificativ atunci când variația fonetică este corelată cu vârsta informatorilor. Bineînțeles, pentru a putea avea rezultate statistice mult mai cuprinzătoare este nevoie de o extindere a corpusului atât în direcția introducerii mai multor clase consonantice în diferite contexte fonologice, cât și în direcția includerii textelor dialectale din alte zone ale țării.

În concluzie, cercetările viitoare privind variația fonetică a obstruentelor la inițială și la finală de cuvânt vor presupune atât o componentă acustică de interpretare a materialului prin intermediul programului Praat, cât și o corelare a rezultatelor privind modificarea consoanelor în fonetica sintactică la nivelul diferitelor graiuri și subdialecte.

BIBLIOGRAFIE

- Bybee, J. & Easterday, S. (2019). Consonant strengthening: A crosslinguistic survey and articulatory proposal. *Linguistic Typology*, 23 (2), 263–302.
- Campione, E. & Véronis, J. (2002). A large-scale multilingual study of pause duration. *Proceedings International Conference on Speech Prosody Aix-en-Provence*, 199–202.
- Chomsky, N. & Halle, M. (1968). *The Sound Pattern of English*. Harper & Row Publishers.
- Coteanu, I. (1974). Structura fonologică a cuvîntului românesc literar actual (grupurile consonantice). *Studii și cercetări lingvistice*, XXV (2), 131–148.
- de Carvalho, J. B., Scheer, T. & Ségéral, P. (ed.). (2008). *Lenition and fortition* (Vol. 99). Walter de Gruyter.
- DSL 2005 = Bidu-Vrănceanu, A., Călărașu, C., Ionescu-Ruxăndoiu, L., Mancaș, M. & Pană Dindelegan, G. (2005). *Dicționar de științe ale limbii*, ed. a II-a. Editura Nemira.
- Floarea, C. I. (2023). *Structura dialectală a dacoromânei pe baza „ALRR. Sinteză”*. Editura Universității din București.
- Frățilă, V. (1976). Un fenomen fonetic dialectal: s > ș, z > j în unele grupuri consonantice urmate de sunete palatale. *Limba română*, XXV (2), 209–213.
- Hualde, J. & Prieto, P. (2014). Lenition of intervocalic alveolar fricatives in Catalan and Spanish. *Phonetica*, 71, 109–127.
- Hualde, J. I., Simonet, M. & Nadeu, M. (2011). Consonant lenition and phonological recategorization. *Laboratory phonology*, 2 (2), 301–329.
- Hutin, M., Niculescu, O., Vasilescu, I., Lamel, L. & Adda-Decker, M. (2020). Lenition and fortition of stop codas in Romanian. *Proceedings SLTU-CCURL Marseille*, 226–234.
- Hutin, M., Wu, Y., Jatteau, A., Vasilescu, I., Lamel, L. & Adda-Decker, M. (2021). Synchronic Fortition in Five Romance Languages? A Large Corpus-Based Study of Word-Initial Devoicing. *Proceedings Interspeech Brno*, 996–1000.
- Marin, M. (1996). Arhiva fonogramică a limbii române (După 40 de ani). *Revista de lingvistică și știință literară*, 1, 41–46.
- Marin, M., Radu, C. I., Răuțu, D. & Tiugan, M. (2016). *Harta sonoră a graiurilor dacoromâne vorbite în afara granițelor României*. Editura Academiei Române (+ CD).
- Marin, M., Răuțu, D. & Niculescu, O. (2023). Arhiva fonogramică a limbii române (AFLR) – martor și izvor în dialectologie. *Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”*, 34, 10 p., articol în curs de evaluare.
- Marin, M. & Tiugan, M. (2014). *Harta sonoră a graiurilor și dialectelor limbii române*. Editura Academiei Române (+ CD).

- Marin, M., Tiugan, M., Botez Stănescu, M., Niculescu, O., Radu, C. I. & Răuțu, D. (2022). *Harta „sonoră” a graiurilor limbii române. Muntenia (volumul I)*. Editura Academiei Române.
- Mărdărescu, M. (1975). Semiocclusivele românești în fonetică sintactică (în sandhi). *Fonetică și dialectologie*, IX, 99–106.
- Neagoe, V. (1993). Etnotext – text dialectal. *Fonetică și dialectologie*, XII, 123–132.
- Niculescu, O. (2018). *Hiatul intern și hiatul extern în limba română contemporană. O analiză acustică*. Teză de doctorat, Universitatea din București.
- Niculescu, O. (2022). Exploring a recently developed Romanian speech corpus in terms of coarticulation phenomena across word boundaries. *Fonetică și dialectologie*, XLI, 173–192.
- Niculescu, O. (2023). Word-final dental fricative devoicing in Romanian monologue speech. *Fonetică și dialectologie*, XLII, 14 p. articol în curs de evaluare.
- Roceric-Alexandrescu, A. (1968). *Fonostatistica limbii române*. Editura Academiei Române.
- Șuteu, V. (1958). Arhiva fonogramică a limbii române. *Fonetică și dialectologie*, I, 211–219.
- Vasilii, Em. (1965). *Fonologia limbii române*. Editura Științifică.
- Zamfir, D. M. (1998). Iotacizarea verbelor cu radical în sonantă dentală în dacoromâna secolului al VI-lea (II). *Fonetică și dialectologie*, XVII, 219–228.

Oana Niculescu

SOME REMARKS ON WORD-FINAL FRICATIVES IN MUNTENIAN SUBDIALECT

Summary

In this present study we focus on the reduction and contextual assimilation patterns of word-final fricatives in Romanian dialectal texts. This analysis is part of a larger dialectal study related to word-initial and word-final obstruent reduction in Muntenian dialectal texts. The current analysis is carried out on texts gathered in volumes referred to as “sound maps”, where both the dialectal and orthographic transcriptions are correlated with the audio recordings. More precisely, our data is derived from the latest volume in the series, namely from *„Harta sonoră” a graiurilor limbii române. Muntenia (volumul I)* [The “sound” map of Romanian subdialects. Muntenia (volume I)]. A total of 337 tokens were extracted from the corpus. In terms of frequency, voiceless fricatives vastly outnumber the voiced pairs (82% vs. 18%), while consonantal clusters represent 10% of the data (nasal + fricative 66%, liquid + fricative 31%, stop + fricative 3%). According to the place of articulation, dental fricatives have the highest frequency in our data (79%), followed by palatal (16%) and labiodental fricatives (5%). In order to better account for the coarticulatory processes surfacing at word boundaries, we grouped the tokens into five categories depending on the following

phonological context, namely when the next word begins with a: *voiceless obstruent* (i.e., voiceless stops, fricatives and affricates; 35% of the cases, eg. /aʃ primi/), *voiced obstruent* (i.e., voiced stops, fricatives and affricatives; 15%, e.g. /dus dupə/), *sonorant* (i.e., nasal, liquid and glide; 17%, e.g. /frumos rəw/), *vowel* (20%, /ars arhiva /), and *pause* (13%, /virf #/). Our results show that: (1) overall, word-final fricatives are coarticulated in 19% of the data; (2) labiodental and palatal fricatives showcase the same tendency of reduction, amounting to 12.5% (each), while dental fricatives display the highest rate of reduction (21.13%); (3a) voiceless fricatives are maintained in 80.72% of the cases, independent of the following phonological context, while voicing surfaces in 15.64% of the tokens, when the following words begins with a voiced obstruent (53.49%, N = 23) or a sonorant (46.51%, N = 20), there is no voicing before word-initial vowels, and elision of word-final voiceless fricatives was identified in only 10 cases (3.64%), especially before a voiceless obstruent; (3b) voiced fricatives are maintained in 80.65% of the data, devoicing was found in 17.74% of the cases, mainly before voiceless obstruents (8 out of the 11 tokens), while elision only took place in 1 case (1.61%), namely before a silent pause; (4) in terms of structure, clusters show a higher degree of reduction (29%) compared to word final consonants (18%); (5) according to sociolinguistic factors, male speakers are inclined to coarticulate more than female speakers (22% vs. 16%), while the younger generation is slightly more conservative than the elderly (14% vs. 23% rate of coarticulation). Future research on this topic can take various directions, from continuing the analysis in Praat, so as to provide a better acoustic interpretation of the data, to extending the study to the remaining word-initial and word-final obstruents and comparing the results with data from other dialects.

Keywords: fricatives, coarticulation, sandhi, Muntenian dialect, AFLR

Oana Nikulesku

NEKO LIKO NAPOMENA O FRIKATIVNIM SUGLASNICIMA U FINALNOJ POZICIJI REČI U MUNTENSKOM PODDIJALEKTU

Rezime

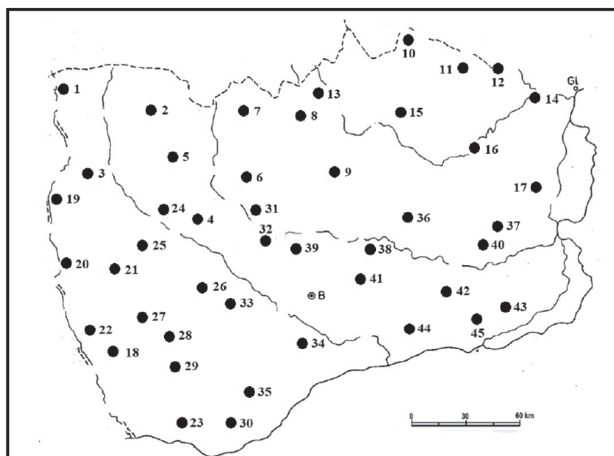
Cilj ovog članka je analiza frikativnih suglasnika u muntenskom poddijalektu iz perspektive fenomena koartikulacije koji je prisutan na spojevima reči. Na osnovu analiziranih dijalekatskih tekstova, izdvojeno je 337 pojava. Rezultati našeg istraživanja pokazuju da: (1) ukupno, frikativi u završnim pozicijama reči su koartikulisani u proporciji od 19%; (2) u zavisnosti od mesta artikulacije, zubni frikativi predstavljaju najveći procenat redukcije (21,13%), u poređenju sa labiodentalnim i palatalnim frikativima koji registruju istu učestalost modifikacije, odnosno 12,5% (svaki); (3) u odnosu na razliku bezvučni – zvučni, bezvučni frikativi u završnoj poziciji reči se zadržavaju u 80,72% u svim identifikovanim situacijama, dok je ozvučenje ovih suglasničkih fonema identifikovano u 15,64% slučajeva, a elidiranje se javlja u samo 10 slučajeva (3,64%); zvučni frikativi imaju

isti procenat zadržavanja kao i njihovi bezvučni parovi, koji su obezvučeni u 11 situacija (17,74%), a elizija je primečena samo u jednom slučaju; (4) kada je reč o razlikovanju suglasnik – suglasnička grupa, primečuje se da se grupe suglasnika koartikulišu više nego suglasnici (18% naspram 29%); (5) što se tiče sociolingvističkih razlika, muškarci pokazuju izraženiju tendenciju da koartikulišu frikativne suglasnike u završnoj poziciji reči, u odnosu na žene (22% vs 16%), dok stariji govornici beleže veću učestalost u smanjenju ovih suglasničkih fonema u odnosu na odrasle govornike (23% vs 11%).

Ključne reči: frikativni suglasnici, koartikulacija, sandhi, muntenski poddijalekt, AFLR

ANEXE

Figura 1. Harta și lista localităților anchetate în HS-Munt1

1 Boișoara	16 Dedulești	31 Nucet
2 Lerești	17 Stăncuța	32 Butimanu
3 Cotmeana	18 Padina	33 Uiești
4 Picior de Munte	19 Casa Veche	34 Comana
5 Gemenea-Brătulești	20 Comănița	35 Putineiu
6 Dițești	21 Hârsești	36 Grindu
7 Trăisteni	22 Stoicănești	37 Valea Ciorii
8 Bătrâni	23 Suhaia	38 Bărcănești
9 Fântânele	24 Budișteni	39 Balotești
10 Andreiașu de Jos	25 Gliganu de Sus	40 Bucu
11 Bordeasca Veche	26 Gratia	41 Tămădău Mare
12 Nămolosa-Sat	27 Zămbreasca	42 Vâlcelele
13 Nehoiașu	28 Vârtoapele de Sus	43 Sohatu
14 Cotu Lung	29 Mavrodin	44 Mănăstirea
15 Vadu Sorești	30 Pietroșani	45 Roseți

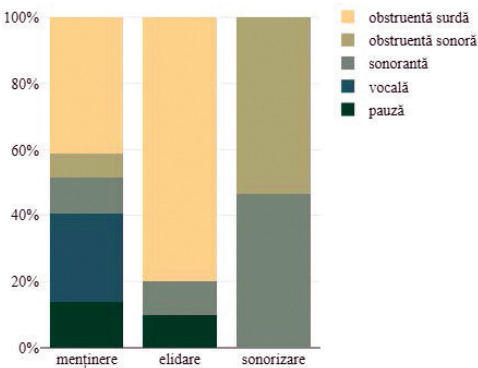

Figura 2. Variația fonetică a consoanelor fricative surde în poziție finală de cuvânt în funcție de contextul fonologic următor

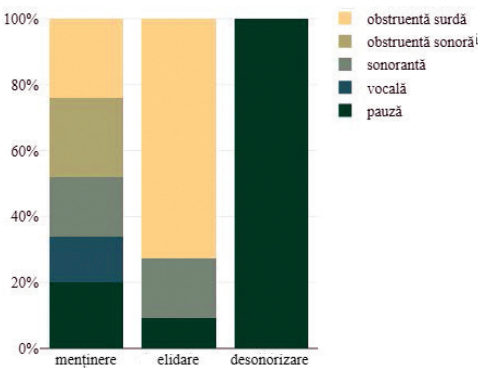

Figura 3. Variația fonetică a consoanelor fricative sonore în poziție finală de cuvânt în funcție de contextul fonologic următor

Tabelul 1. Contextul fonologic					
		N	%		
/p/	/aɫ'primi/	22	6,53%	ocluzive surde	20%
/t/	/spus tot/	9	2,67%		
/k/	/prins kalul/	38	11,28%		
/f/	/is femeje/	8	2,37%	fricative surde	14%
/s/	/dus sə/	11	3,26%		
/ʃ/	/milkov ʃi/	28	8,31%		
/tʃ/	/oraɫ'ʃeɾə/	3	0,89%	africate surde	1%
/b/	/intinzi bine/	8	2,37%		
/d/	/dus dupə/	29	8,61%		
/g/	/zis grapə/	2	0,59%	ocluzive sonore	12%
/v/	/spus voj/	7	2,08%		
/z/	/praf zis/	5	1,48%		
/m/	/grəpiɫ' mja/	7	2,08%	nazale	4%
/n/	/zis nimik/	7	2,08%		
/l/	/kurmezɪɫ' la/	20	5,93%		
/r/	/frumos rəw/	2	0,59%	lichide	6%
/j/	/preɫ' jar/	13	3,86%		
/w/	/tors wo/	8	2,37%		
/a/	/dus akolo/	32	9,50%	aproximante	6%
/i/	/tras in/	25	7,42%		
/u/	/praf uɟte/	5	1,48%		
/o/	/pus o/	4	1,19%		
#	/las #/	44	13,06%	vocale	20%
Total		337	100%		
				pauză	13%

Tabelul 2a. Fricative surde

	menținere		sonorizare		elidare		Total
fricative surde	n	%	n	%	n	%	n
obstruentă surdă	91	40,99%	0	0%	8	80%	99
obstruentă sonoră	16	7,21%	23	53,49%	0	0%	39
sonorantă	25	11,26%	20	46,51%	1	10%	46
vocală	59	26,58%	0	0%	0	0%	59
pauză	31	13,96%	0	0%	1	10%	32
Total	222	100%	43	100%	10	100%	275

Tabelul 3a. Fricative sonore

	menținere		desonorizare		elidare		Total
fricative sonore	n	%	n	%	n	%	n
obstruentă surdă	12	24%	8	72,73%	0	0%	20
obstruentă sonoră	12	24%	0	0%	0	0%	12
sonorantă	9	18%	2	18,18%	0	0%	11
vocală	7	14%	0	0%	0	0%	7
pauză	10	20%	1	9,09%	1	100%	12
Total	50	100%	11	100%	1	100%	62

Tabelul 2b. Fricative surde – contextul fonologic

fricative surde	obstruentă surdă		obstruentă sonoră		sonorantă		vocală		pauză		Total
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	N
menținere	91	91,92%	16	41,03%	25	54,35%	59	100%	31	96,88%	222
sonorizare	0	0%	23	58,97%	20	43,48%	0	0%	0	0%	43
elidare	8	8,08%	0	0%	1	2,17%	0	0%	1	3,13%	10
Total	99	100%	39	100%	46	100%	59	100%	32	100%	275

Tabelul 3b. Fricative sonore – contextul fonologic

fricative sonore	obstruentă surdă		obstruentă sonoră		sonorantă		vocală		pauză		Total
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
menținere	12	60%	12	100%	9	81,82%	7	100%	10	83,33%	50
desonorizare	8	40%	0	0%	2	18,18%	0	0%	1	8,33%	11
elidare	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	8,33%	1
Total	20	100%	12	100%	11	100%	7	100%	12	100%	62